

ЗМІСТОВА СПЕЦИФІКА ТЕРМІНІВ СГ 'ФІЗИЧНА ОСОБА В СПАДКОВОМУ ПРАВІ'

Суть проблеми. У ході дослідження термінів як елементів лексичної системи української мови інтерес мовознавців викликають семантичні об'єднання з погляду внутрішніх закономірностей. Установлення особливостей змістової структурної організації, опозитивних відношень між компонентами в межах семантичної групи (далі СГ) дає змогу докладного пізнання мови й виконує важливу роль у з'ясуванні засад семантичного розвитку терміносистем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У плані вираження юридична термінологія й тексти законодавчих актів України були предметом ґрунтовних досліджень у працях М.Б. Вербенець, І.М. Гумовської, В.Г. Рогожі, Г.А. Сергєєвої, Б.Р. Стецюка, С.А. Толстої та ін. У плані змісту особливість семантичної структури юридичних термінів української та англійської мов з'ясувала А.М. Ляшук. Разом з тим, подібних наукових розвідок для правової галузі є порівняно мало. Тому розкриття закономірностей структури й семантичного наповнення юридичних термінів у межах СГ набуває актуальності.

Мета статті. Об'єктом дослідження послуговували терміноодиниці СГ 'фізична особа у спадковому праві', виділеної на підставі спільності значень з оптимальною кількістю компонентів, що є термінованими науковими поняттями й перебувають у стадії становлення сучасної правової галузі. На обраному матеріалі передбачено розв'язання таких завдань: 1) встановити змістову структуру термінів; 2) з'ясувати характер їхніх парадигматичних відношень.

Для встановлення особливостей СГ попередньо застосовано методи компонентного аналізу, опозицій, семного аналізу. Компонентний аналіз використано для дослідження змістової структури термінів, метод опозицій і семного аналізу – для з'ясування системних відношень між ними, тотожностей і відмінностей у їхній семантиці.

До складу СГ 'фізична особа в спадковому праві' увійшли терміни чинного Цивільного кодексу України (ЦКУ) на позначення осіб – учасників відносин спадкового характеру: *спадкодавець* (ЦКУ, ст. 1216), *спадкоємець* (ЦКУ, ст. 1222), *підпризначений спадкоємець* (ЦКУ, ст. 1244), *виконавець заповіту* (ЦКУ, ст. 1286), що мають низку спільних характеристик.

Оскільки структура термінологічного значення утворюється ядерною й периферійною частинами, де ядро утворюється логічними залежностями родо-видових семантичних ознак, а ознаки периферії є структурно впорядкованими своїми ймовірними характеристиками, можна стверджувати, що модель семантичної структури значення зумовлена концептуальним зв'язком трьох базових компонентів, які несуть інформацію про терміноване поняття й порядок розташування яких строго закріплені: перший+другий+третій [2, 82].

У СГ 'фізична особа в спадковому праві' функцію спільного родового поняття (гіпероніма) виконує інтеграційний компонент (К) *фізична особа*, виражений Прикм. + Імен. (Н. в.). Спільна категорійно-лексична сема в кожному терміні уточнюється за допомогою диференційних сем. Характерною особливістю термінів угруповання є те, що диференційні семи є однотипними. Тобто категорійна сема передбачає не будь-які, а визначені аспекти свого уточнення, в рамках яких формуються диференційні семи [1, 75]. Так, категорійна сема '*фізична особа*' в зазначених термінах уточнюється в таких аспектах: '*правова дія учасника спадкових відносин*', '*об'єкт спадкування*' (див. табл. 1).

Видова частина інтенціонального ядра виконує функцію гіпоніма і як структурний елемент входить у значення диференційними компонентами (ДК), засобами мовного вираження яких є складні синтаксичні конструкції, підкріплені маркером характеристики *яка* (див. табл. 1).

Периферійну частину значення утворює імплікаціонал, наявність якого виконує вимогу достатності. До структури термінологічного значення імплікаціонал входить компонентами-конкретизаторами (КК), які розширюють його склад та звужують семантичний зміст ТО цього угруповання (див. табл. 1).

Зведені в таблиці дані дають можливість наочно простежити структурний склад термінів зазначеного угруповання, а наявність однотипних, повторюваних сем свідчить про те, що всі терміни в межах угруповання зв'язані певними опозиціями.

Сукупність усіх опозиційних зв'язків формує внутрішню парадигматичну структуру СГ. Як видно з таблиці, ядерні семантичні компоненти '*фізичний*', '*особа*' є спільними для цього угруповання й об'єднують зазначені терміни в еквіполентну опозицію *спадкодавець, спадкоємець, виконавець заповіту, підпризначений спадкоємець*.

Терміносполучення *фізична особа* в межах досліджуваної групи є семантичною основою й у кожному окремому випадку уточнюється за допомогою диференційних сем: '*мати*', '*право*',

'рiч' (спадкоємець, пiдпризначений спадкоємець); 'давати', 'розпорядження', 'перехiд', 'право', 'обов'язок', (спадкодавець), 'виконувати', 'розпорядження', 'рiч' (виконавець заповіту), якi привативно пов'язанi з базовою одиницею.

Таблиця 1

Структурний склад термiнологiчних значень СГ 'фiзична особа в спадковому правi'

Термiн	iнтеграцiйний компонент	Диференцiйний компонент		Компонент-конкретизатор
		аспект 'правова дiя учасника спадкових вiдносин'	аспект 'об'єкт спадкування'	аспект 'умова спадкування'
спадкодавець	'фiзична' 'особа'	'давати' 'розпорядження' 'перехiд'	'права' 'обов'язки'	'у разi' 'припинення' 'життєдiяльнiсть' 'власник'
спадкоємець		'мати' 'право'	'рiч'	'у разi' 'припинення' 'життєдiяльнiсть' 'власник'
виконавець заповіту		'виконувати' 'розпорядження'	'рiч'	'у разi' 'припинення' 'життєдiяльнiсть' 'власник'
пiдпризначений спадкоємець		'мати' 'право'	'рiч'	'обставина' 'припинення' 'життєдiяльнiсть' 'власник' 'вiдмова' 'особа' (КК1) 'зазначати' 'офiцiйний' 'документ' (КК2)

Диференцiйнi семи 'мати', 'право' референцiюють поняття можливостi або здатностi робити що-небудь, дiстати щось у власнiсть. Семи 'право', 'рiч' передають ситуацiю дотримання фiзичною особою юридичних норм щодо спадкування об'єкта. Лексичнi одиницi **право** й **обов'язок** позначають протилежнi поняття та об'єднанi антонiмiчними вiдношеннями. Якщо **право** – це *можливість* або *здатність* робити що-небудь, то **обов'язок** – це те, чого треба *беззастережно дотримуватися, що слiд безвiдмовно виконувати* вiдповiдно до вимог суспiльства або власного сумлiння (СУМ, т. 5). Напр.: *Усi фiзичнi особи є рiвними у здатностi мати цивiльнi права та обов'язки.* (ЦКУ, ст. 26). Семантичний компонент 'перехiд' звужує семантику узагальнюючих термiнiв **право** й **обов'язок** i означає *дiю* за значенням *переходити вiд однiєї особи до iншої*.

Лексема **давати** в сполученнi з iменником **розпорядження** означає *робити наказ, велiння* в уснiй чи письмовiй формi й об'єднується вiдношенням протилежностi зi словосполученням **виконувати розпорядження**, що означає *здiйснювати, реалiзувати наказ*.

Семантичнi компоненти 'припинення', 'життєдiяльнiсть', 'власник' входять до внутрiшньої органiзацiї кожного термiна периферiйною одиницею. У СУМ лексема **власник** тлумачиться як *господар якихось речей, майна i т. iн. на правах приватного або суспiльного володiння* (СУМ, т. 1).

Вiдтак, для проаналiзованої групи термiнiв iстотною особливiстю є наявнiсть спiльних iнтеграцiйних компонентiв 'фiзичний', 'особа' й периферiйних 'припинення', 'життєдiяльнiсть', характерних внутрiшнiй органiзацiї термiнiв на позначення понять осiб у вiдносинах спадкування.

Отже, здiйснений аналiз СГ 'фiзична особа у спадковому правi' дає змогу зробити такi висновки:

- змiстова структура термiнiв угруповання складається з ядерної й периферiйної частин значень i має таку схему **IK + ДК + КК**;
- ядерна частина реалiзована спiльним **IK фiзична особа**, що продукує еквiполентнi опозицiї одиниць у межах угруповання;
- вибiр диференцiйних ознак термiнованого поняття залежить вiд класифiкацiйних ознак: 'правова дiя учасника спадкових вiдносин', 'об'єкт спадкування';
- периферiйна частина змiстової сторони близька до ядра, тому є неодмiнною частиною значення;
- труктурний склад термiна **пiдпризначений спадкоємець** є найчисельнiшим (**IK + ДК + КК1 + КК2**) iз усiх дослiджуваних;

- кількість сем для встановлення парадигматичних зв'язків групи становить 43 одиниці;
- антонімічні кореляції *право, обов'язок, давати розпорядження, виконувати розпорядження* об'єднані відношеннями на позначення протилежних понять.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в аналізі змістової структури термінів чинного цивільного законодавства, встановленню парадигматичних особливостей у межах угруповань, що може послугувати основою впорядкування й стандартизації, а також опису цілісної юридичної терміносистеми.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Э. В. Кузнецова. – М. : Высшая школа, 1982. – 152 с.
2. Лингвистический аспект стандартизации терминологии [Даниленко В. П., Волкова И. Н., Морозова Л. А., Новикова Н. В.]. – М. : Наука, 1993. – 127 с.
3. Словник української мови : В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства / [ред. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
4. Цивільний кодекс України : за станом на 12 трав. 2008 р. / М-во юстиції України. – Офіц. вид. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 480 с.

Анотація. У статті досліджено терміни на позначення поняття фізичної особи в спадковому праві з розгляданням їхньої змістової структури й установленням парадигматичних зв'язків у межах семантичної групи.

Ключові слова: юридичний термін, ядерна частина значення, периферійна частина значення, сема, словесна опозиція.

Summary. The article deals with terms used to express the notion of the concept of an individual in law inheritance considering their content structure and installation of paradigmatic relations within a semantic group.

Keywords: legal term, the nuclear part of meaning, peripheral part of meaning, seme, verbal opposition.

УДК 81'373.23

Онуфрієва І.Л.

АКТУАЛЬНА ТА ПОТЕНЦІЙНА АНТРОПОНІМІЯ У ДОСЛІДЖЕННЯХ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТІВ

Постановка наукової проблеми. У сучасній лінгвістиці зустрічаються два типи визначень антропоніма, що розрізняються модальністю дефініції. Широкого поширення в довідковій та навчальній літературі набуло таке визначення: «Антропонім – власне ім'я людини (особисте ім'я, прізвище, по батькові, прізвисько, псевдонім)» [6, 17; 8, 31]. О. О. Селіванова у своїй лінгвістичній енциклопедії по-іншому трактує термін «антропонім»: будь-яке власне ім'я людини (або групи людей), у тому числі ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім (таємне, зашифроване ім'я), андронім (найменування дружини прізвищем чоловіка), гінеконім (найменування чоловіка прізвищем матері, дружини), патронім (найменування людини від імені чи прізвиська батька або предків) [10, 34]. На перший погляд, це визначення антропоніма відображає більш вузький підхід до такого класу слів, дає йому оцінку тільки з позиції ресурсів іменування. Однак виникає питання, чи йде мова про дефініції терміна різних мовних явищ?

Правомірність постановки цього питання пояснюється тим, що система антропонімії має двоїстий характер, що зумовлено семантичною суперечливістю власних назв, функціональною неоднорідністю антропонімічної лексики, різним ступенем довільності номінації особи за допомогою антропонімів різних розрядів. Двоїстий характер антропонімії виявляється насамперед у тому, що в сучасній лінгвістиці існують антропоніми, які не називають конкретних людей. Для прикладу, словник російських особистих імен Н. А. Петровського включає понад 3000 антропонімів, і жоден з них нікого конкретно не називає, тобто, не виконує номінативної та ідентифікуючої функцій, властивих власним іменам, основне призначення яких – служити потенційними антропонімами, іменами, придатним для конкретної референтної номінації особи.